

Kristi Kõiv

PhD, Tartu Ülikooli pedagoogilise psühholoogia lektor

Koolist väljalangenute vaatenurk

RESÜMEE

Väljalanguse peamised põhjused ja agressiivse käitumise kogemus koolist väljalangenute hinnangul

Uurimuse eesmärk oli selgitada välja väljalangenute hinnangud peamiste koolist väljalangusega seotud põhjuste ja agressiivse käitumise kogemuse kohta. Täpsemalt uuriti indiviidi, kodu ja kooliga seotud riskifaktoreid koolist väljalanguse puhul ning väljalangenute agressiivse käitumise kogemust kodus, koolis ja kodu lähieesruumis.

200 koolist väljalangenud nooruki ankesterimisel saadud tulemused näitasid ühelt poolt, et koolist väljalangemise peamine

põhjus oli akadeemiline ebaedu. Suhteliselt vähem tähtsaks peeti koduga seotud riskifaktoreid. Teiselt poolt ilmnas, et koolist väljalangenute sagedasim kogemus seoses agressiivse käitumisega oli eakaaslastevaheline füüsiline ja psühholoogiline agressioon koduümbruses.

Uurimuse fookuses olid ka seosed koolist väljalanguse erinevalt sotsiaalselt tasandilt lähtuvate riskitegurite ja agressioonikogemuse vahel. Tulemustest ilmnas, et

kuigi eelnimetatud probleemides esines kattumist, kaldusid koolist väljalangenud tajuma väljalanguse põhjusi ja agressioonikogemust erinevatena.

Tulemuste interpreteerimisel toetatakse ökoloogilisele süsteemiteooriale, pakkudes võimalusi efektiivsemaks ennetus- ja sekkumistööks.

Märksõnad: koolist väljalangenud, koolist väljalanguse põhjused, agressiivne käitumine.

Sissejuhatus

Koolist väljalangus on pikka aega olnud keskne hariduselu puudutav teemadering nii Eestis kui ka paljudes teistes riikides. Selle mõiste defineerimiseks ja problemaatika ulatuse kindlaks määramiseks on peamiselt kaks võimalust. Ühel juhul võib vaadelda õpilasi, kes on koolikohustuse eas. Teisel käsitleda õpilasi, kes on kooli nimekirjas, kuid lahku-

vad koolist seda lõpetamata. Siit tulevad ka metodoloogilised erinevused uurimustes, määramaks kindlaks koolist väljalangust (näit Köller 2004, 6698).

Koolist väljalangus on Eestis olnud terav probleem samade tendentsidega – käibelolev terminoloogiline mitmekesisus ja sellest tulenevad raskused nähtuse ulatuse kindlaksmääramisel (Aunap jt 2006, 8). Vaatamata sellele, et

vastavasisuline teadustemaatika Eestis ulatub kolmekümne aasta taha (Liimets ja Herman 1976), pole küsimus oma aktuaalsust kaotanud. Kuigi viimastel aastatel on koolikohustuse täitmiseks rakendatud üha rohkem meetmeid, ei ole näitajad paranenud (Kõrge 2007).

Teaduslik uurimistöö koolist väljalanguse teemal on keskendunud peamiselt selle fenomeni negatiivsetele tagajär-

gedele ning väljalanguse riskifaktorite väljaselgitamisele. Viimased võib jaotada kooli, kodu ja indiviidiga seotuteks (Köller 2004, 6697–6700; Rumberger 1983, 199).

Koolist väljalanguse tagajärjed on äärmiselt kulukad. Indiviidi tasandil lähtudes on väljalangenud sagedamini töötud, saavad väiksemat palka, sõltuvad sotsiaalabist, on seotud illegaalse tegevusega ja kogeavad teistest sagedamini terviseprobleeme (Rumberger 1987, 101). Ühiskonna tasandil on koolist väljalangus võtmemuutuja protsessis, kus inimene ühiskonnast eraldub ja võõrandub (Jahnukainen 2001, 2).

Koolist väljalangus ja agressiivne käitumine on omavahel seotud ja neid probleeme on vaadeldud koos, lähtudes eelkõige kahest aspektist. Arenguperspektiivi järgi ennustab agressiivne käitumine noorukieelses eas – eriti koos kehvade hinnetega – koolist väljalangust hilisemas eas (Cairns jt 1989, 1437; Ensminger ja Slusarcick 1992, 95; Kupersmidt ja Coie 1990, 1350; Vitaro jt 2001, 401). Teiselt poolt mõjutavad nii koolist väljalangust kui ka agressiivset käitumist mitmed omavahel põimunud kooli, kodu ja indiviidiga seotud riskitegurid, mis aja jooksul kumuleeruvad (Cairns jt 1989, 1437).

Ökoloogiline süsteemiteooria (Bronfenbrenner 1979, 3–14) teoreetilise taustana pakub võimaluse läheneda ühtsena kahele probleemiringile – koolist väljalangusele ja agressiivsele käitumisele. Agressiivse käitumise ja koolist väljalangust puudutavate riskifaktorite ja sekkumistega seotud kirjandus kattub (Frick jt 1991, 289; Hinshaw 1992, 127). Kasutades süsteemi perspektiivi, saab mõlema fenomeni puhul riskifaktorid jaotada eri sotsiaalsest kontekstist (näit perekond, kool, eakaaslased, kogukond) ja nende vahelisest vastastikmõjust lähtuvalt, vaadeldes inimese arengut teda ümbritsevas mitmel tasandil suhetesüsteemis.

Küsimus riskitegurite osatähtsusest seoses koolist väljalangusega taandub suuresti osapoolte ettekujutustele ja seisukohtadele selles küsimuses. Info allikateks võivad olla nii õpetajad, lapsevanemad, koolijuhid kui ka psühholoogid (Diyu 2002, 49; Egyed jt 1998; Hoz jt 2000, 75). Täiskasvanute vaatenurgad erinevad mõnevõrra üksteisest.

Näiteks õpetajad ja psühholoogid on enam tähtsustanud pere ja kooliga, koolijuhid kooliga ning lapsevanemad perega seotud väljalanguse põhjusi. Ka Eestis õpetajate (Tiko 2001, 79; Tulva jt 2002, 43–63), koolijuhtide (Kurm 2002, 33) ja koolist väljalangenute riskirühma kuuluvate õpilaste vanemate (Kraav 2005, 169–172) seas läbiviidud uurimuste tulemused kinnitavad eespool toodud tendentse.

Viimastel aastatel on täheldatud, et uurijad on ignoreerinud nende noorte arvamusi ja hinnanguid, kes kuuluvad koolist väljalanguse riskiga õpilaste gruppi või on koolist välja langenud (Hattam ja Smyth 2000, 25). Küsimus on teadusmaailmas leidnud vastukaja. Kvalitatiivset (Beekhoven ja Dekkers 2005, 197; Kortering ja Braziel 1999a, 78, 199b, 106; Lee ja Ip 2003, 90) ja kvantitatiivset (Azzam 2007, 91; Diyu 2002, 49) laadi uurimuste alusel võib üldistavalt väita, et koolist väljalangenud ise pidasid oma koolist väljalanguse põhjuseks eelkõige kooliga seotud põhjusi: akadeemilist ebaedu, negatiivseid suhteid õpetajatega ning rangeid reegleid ja distsipliini koolis, kuigi läbiviidud uurimustele tuginedes ei ole võimalik selgelt välja tuua erinevate riskifaktorite osatähtsust. Ainukelele Eestis läbiviidud kvalitatiivse uurimuse andmetele (Projekt-uurimuse... 2002, 14–18) tuginedes, kus selgitati välja koolist väljalanguse põhjused koolist väljalangenute endi hinnangul, ei saa samuti välja tuua selle nähtusega seotud riskifaktorite osatähtsust. Küll aga kinnitavad tulemused eespool toodud tendentse koolist väljalanguse põhjuste tajumisel.

Hunti jt (2002, 399) uurimuse fookuses olid õpilaste ja kooli personali intervjuerimisel saadud andmed õpilaste agressiivse käitumise ning koolist väljalanguse põhjuste ja sel puhul sekkumise kohta. Tulemused näitasid, et uuritavad kaldusid koolist väljalanguse ning agressiivse käitumise põhjusi ja sekkumisi kahes vallas pidama erinevateks.

Käesoleva uurimuse eesmärk oli selgitada välja väljalanguse peamised põhjused ja agressiivse käitumise kogemus koolist väljalangenute hinnangul. Püstitatakse kolm uurimisülesannet: selgitada välja (1) väljalanguse indiviidi, kodu ja kooliga seotud peamised põhjused; (2) agressiivse käitumise kogemus

koolis, kodus ja kodu lähiümbruses; (3) seosed agressiivse käitumise ning kogitud väljalanguse põhjuste vahel koolist väljalangenute endi hinnangul.

Toetudes eelnevalt läbiviidud uurimustele, püstitatakse kaks hüpoteesi: (1) koolist väljalangenute hinnangul on väljalanguse peamine põhjus nende akadeemiline ebaedu koolis; (2) koolist väljalanguse põhjused ja agressiivse käitumise kogemused on koolist väljalangenute hinnangul erinevad.

Uurimismetoodika

Valim

Uuritavate valikukriteerium oli see, et nooruk oli põhikoolist välja langenud. Valim moodustus üle riigi, hõlmatud olid kõik maakonnad: (1) PHARE tööhõiveprojekti osalenud noorukitest (Ida-Viru, Hiiumaa, Põlvamaa, Saaremaa, Valgamaa, Võrumaa) ning (2) eelkutsuõpet omandavatest noorukitest (ülejäädud maakonnad), kes olid koolist välja langenud. Seega moodustasid uuringu valimi koolikohustuse eas koolitee katkestanud, kes jätkasid õpet kutsealase eelkoolitusena.

Kokku oli uuritavaid 200, kellest 62% olid mees- ja 38% naissoost. Uuritavate vanus jäi 16–22 eluaasta vahele ($M = 18$, $SD = 0.99$), kusjuures 16-aastaseid oli 2, 17-aastaseid 51, 18-aastaseid 94, 19-aastaseid 38, 20-aastaseid 10, 21-aastaseid 3 ja 22-aastaseid 2.

Uuritavad olid koolist lahkunud kuus kuud kuni viis aastat tagasi ($M = 2.04$ aastat, $SD = 1.05$) ning langenud koolist välja 13.–18. eluaasta vahel ($M = 16$, $SD = 1.57$).

Uurimismeetod

Uurimus oli retrospektiivne. Uuritavatel paluti meenutada koolist väljalangemise põhjusi ning kogemusi seoses agressiivse käitumisega koolis, kodus ja kodu lähiümbruses.

2004. aastal viidi koolist väljalangenute seas läbi eeluurimus, mille käigus esitati ankeedis mitmeid eelnevates uuringutes identifitseeritud koolist väljalangust kirjeldavaid indiviidi, kodu ja kooliga seotud riskifaktoreid. Lõplikku küsimustikku valiti neist kõige sagedamini esinevad (53-st 36).

Anketeerimine viidi läbi 2004/2005. õppeaastal. Küsimustik koosnes kaht teemaderingi käsitlevatest küsimustest.

Väljalanguse põhjused	Keskmine	Standardhälve
Klassikursuse kordamine	1.730	0.748
Põhjuseta puudumine koolis	1.798	0.724
Ranged reeglid ja distsipliin koolis	1.809	0.735
Mitterahuldavad hinded	1.854	0.730
Reaalained tekitasid raskusi	1.910	0.790
Ebaõiglane hindamine koolis	1.910	0.761
Halvad suhted õpetajatega	1.921	0.770
Õpetajatepoolne negatiivne suhtumine	1.966	0.712
Mittetõhusate õppemeetodite rakendamine	2.000	0.672
Reeglite liiga range kontrollimine koolis	2.079	0.755
Suutmatus keskenduda	2.101	0.690
Õppeained ja õppeprogramm on liiga rasked	2.146	0.714
Madal õpimotivatsioon	2.157	0.735
Lähedase inimese surm	2.169	0.840
Kergesti ärrituvus ja kergesti häiritavus	2.180	0.775
Ebaedu ootus, usu kaotamine edusse	2.180	0.714
Õpetajapoolse abi puudumine õppetöös	2.202	0.739
Käitumisprobleemid (hulkumine, alkohol, narkootikumid jne)	2.213	0.802
Madal enesehinnang	2.303	0.787
Ühe vanema puudumine	2.303	0.882
Halb tervislik seisund	2.348	0.783
Vanematepoolse järelevalve puudumine	2.404	0.777
Hirm koolimineku ees	2.472	0.690
Narritamine ja kiusamine koolis	2.517	0.691
Vanemate lahtetus	2.551	0.721
Koduse materiaalse toetuse puudumine	2.551	0.672
Vanematepoolne tõrjumine	2.573	0.653
Võõrkeeled tekitasid raskusi	2.618	0.647
Vanematepoolne füüsiline karistamine	2.629	0.645
Korrastamata koduümbrus	2.652	0.640
Materiaalsed viletsad tingimused kodus	2.674	0.616
Alkoholi tarvitamine vanematel	2.685	0.631
Korrastamata kodu	2.719	0.655
Vanematepoolne hirmutamine ja ähvardamine	2.742	0.553
Vähemusrahvuste hulka kuulumine	2.764	0.521
Narkootikumide tarvitamine vanematel	2.775	0.515

Tabel 1. Koolist väljalanguse põhjused väljalangenute hinnangul 3-punktilisel skaalal (1 – kehtib täielikult minu kohta; 2 – kehtib teatud määral minu kohta; 3 – ei kehti üldse minu kohta).

Esiteks tuli uuritavatel hinnata 36 koolist väljalanguse põhjust, mis on seotud indiviidi, kodu ja kooliga (tabel 1, esimene veerg). Kolmepunktilisel hinnangu-skaalal antud vastusevariandid kodeeriti alljärgnevalt: 1 – kehtib täielikult minu kohta; 2 – kehtib teatud määral minu kohta; 3 – ei kehti üldse minu kohta. Teiseks esitati küsimusi seoses agressiivse käitumise kogemisega kodus, koolis ja kodu lähiümbruses. Küsimused olid kahesugused: agressiivse käitumise kogemuse olemasolu või selle puudumine kolmes ümbruses (tabel 2,

esimene veerg) ning avatud küsimused agressiivse käitumise kirjelduse kohta kolmes uuritud ümbruses.

Uurimistulemused

Koolist väljalanguse põhjused

Kõige enam nimetati väljalanguse põhjustena akadeemilist ebaedu koolis – klassikursuse kordamine, põhjuseta puudumine, mitterahuldavad hinded ja õpiraskused reaalainetes (tabel 1). Sagedeli olid koolist väljalanguse põhjused seotud rangete reeglite ja distsipliiniga ning nende kontrollimisega koolis, aga

ka õpetajate negatiivse suhtumise, suhete, ebaõiglase hindamise ja mittetõhusate õppemeetodite kasutamisega.

Suhteliselt vähem tähtsaks peeti koduga seotud põhjusi, mida oli kahte liiki: perekonna madal sotsiaalmajanduslik staatus (kehvad materiaalsed tingimused, vähemusrahvuste hulka kuulumine, korrastamata koduümbrus) ning mittefunktsionaalne pere (vanemad tarvitavad alkoholi ja narkootikume, hirmutavad last ning karistavad füüsiliselt).

Agressiivse käitumise kogemus koolis, kodus ja kodu lähiümbruses koolist väljalangenutel

Uurimistulemused näitasid, et üle 76% väljalangenutest oli kogunud füüsilist agressiivsust kodu lähiümbruses eakaaslaste poolt (tabel 2). Seda kirjeldati tõsise füüsilise agressioonina, kus ise osaleti aktiivselt nii agressori kui ka ohvriks (tabel 3). Üle poole uuritavatest oli kogunud koduümbruses eakaaslaste psühholoogilist agressiooni (tabel 2). Seda kirjeldati eelkõige norimise, söimamise ja narrimisena, kus ise oldi nii agressori kui ka ohvri rollis (tabel 3).

Kolmandik väljalangenuist oli saanud tunda psühholoogilist agressiooni ema poolt ja füüsilist isa poolt ning ligemale veerand psühholoogilist isa poolt ja füüsilist ema poolt (tabel 2, 3). Üle 40% koolist väljalangenutest täheldas kodus füüsilist agressiivsust ka õdede-vendade vahel (tabel 2).

Eakaaslaste psühholoogilise ja füüsilise agressiooni kogemust koolis omas umbes veerand väljalangenutest (tabel 2). Seda kirjeldati eelkõige interpersonaalse ja grupiviisilise agressioonina nii agressori kui ka ohvri rollist lähtudes (tabel 3).

Lisaks selgus, et agressiivse käitumise kogemus kõigis kolmes ümbruses oli koolist väljalangenutel äratanud tugevaid negatiivseid emotsioone ja hinnanguid: hirmus, jube, julm, kole (tabel 3).

Seosed agressiivse käitumise kogemuste ja koolist väljalangemise põhjuste vahel

Tulemusi analüüsiti peakomponentide faktoranalüüsi abil ning saadi seitse faktorit, mis kirjeldasid üle 53% tunnuste hajuvusest (tabel 4 lk 62). Esimese faktori, *pere sotsiaalmajanduslik staatus*,

moodustasid küsimused, mis puudutasid kaheksat koduga seotud väljalanguse riskifaktorit (viletsad materiaalsed tingimused, toetuse puudumine, korrastamata kodu ja koduümbrus, ühe vanema puudumine, vanemate lahusus, lähedase inimese surm, vähemusrahvuste hulka kuulumine) ning kolme indiviidiga seotud riskifaktorit (halb tervislik seisund, ärritus ja keskendumisraskused).

Teise faktori moodustasid ühelt poolt väljalangust puudutavad riskifaktorid, mis olid seotud kooli õppekava ja selle rakendamisega (raske õppekava, reaalsed tekitavad raskusi, õpetaja negatiivne suhtumine ja abi puudumine, ebaõiglane hindamine, mittetõhusate õppemeetodite kasutamine, ranged reeglid ja distsipliin ning nende kontrollimine) ning teiselt poolt vanemate tõsise füüsilise agressiooniga. Seda faktorit nimetati *õppekava ja selle rakendamine / lapse füüsilise väärkohtlemine*.

Kolmas faktor, *eakaaslaste agressioon koolis*, moodustus nii agressiivse käitumise kogemust märgistavatest küsimustest koolis (narrimine, kiusamine, eakaaslaste füüsilise ja psühholoogilise agressioon) kui ka küsimustest, mis puudutasid indiviidiga seotud riskifaktoreid koolist väljalanguse suhtes: hirm koolimineku ees ja ebaedu ootus seoses kooliga.

Neljas faktor, *akadeemiline ebaedu*, koosnes küsimustest, mis hõlmasid nii väljalanguse põhjusi seoses edutusega koolis (mitterahuldavad hinded, põhjuseeta puudumine, istumajäämine) kui ka põhjusi, mis seostusid indiviidi endaga – käitumisprobleemid ja madal enesehinnang.

Viies faktor, *vanemate kasvatusviis*, haaras enda alla nii vanematega seotud riskifaktorid seoses koolist väljalangusega (järelevalve puudumine, laste tõrjumine, alkoholi ja narkootikumide tarvitamine) kui ka madala õpimotivatsiooni indiviidiga seotud riskifaktorid.

Kuues faktor puudutas nii eakaaslaste agressiivse käitumise kogemust kodu lähimbruses (füüsilise ja psühholoogilise agressioon) kui ka õdede-vendade vahelist agressiooni kodus. See kandis nime *eakaaslaste agressioon koduümbruses*.

Seitsmenda faktori nimi oli *laste psühholoogiline väärkohtlemine*, sest selle

Agressiivse käitumise kirjeldus	Protsent
Kodu lähimbruses eakaaslastevaheline füüsiline	76,26
Kodu lähimbruses eakaaslastevaheline psühholoogiline	58,59
Õdede-vendade vaheline füüsiline	41,92
Emapoolne psühholoogiline	33,84
Isapoolne füüsiline	33,33
Isapoolne psühholoogiline	29,57
Eakaaslastepoolne psühholoogiline koolis	27,13
Emapoolne füüsiline	25,76
Eakaaslastepoolne füüsiline koolis	24,14

Tabel 2. Agressiivse käitumise kogemuse ulatus kolmes ümbruses koolist väljalangenutel, %.

Kategooria	Kool	Kodu-ümbrus	Kodu
Interpersonaalne füüsiline (peksmine, löömine, kaklemine)	41.49%*	35.96%*	30.67%**
Grupiviisiline füüsiline (kaklemine)	14.89%*	22.47%*	25.33%***
Interpersonaalne psühholoogiline (norimine, sõimamine, narritamine)	24.47%*	20.22%*	22.67%**
Negatiivsed emotsioonid ja hinnangud: <i>hirmus, jube, julm, kole</i>	19.15%	21.35%	21.33%

* – ise osales nii agressori kui ka ohvrina; ** – vanemate agressioon lapse suhtes; *** – kaklus vennaga.

Tabel 3. Agressiivse käitumise kirjeldus kategooriatena kolmes ümbruses (uuritavate protsent).

moodustasid küsimused, mis puudutasid koolist väljalangenute ema- ja isapoolset psühholoogilise agressiooni kogemust kodus.

Arutelu

Kuigi koolist väljalangusel on negatiivne mõju indiviidi funktsioneerimisele ja kohanemisele, on selle nähtuse defineerimisel enamasti lähtutud pigem juriidilisest kui psühholoogilisest aspektist. Uurimus keskendus psühholoogilisele aspektile. Koolist väljalangenute-na käsitleti õpilasi, kes olid koolitsee katkestanud koolikohustuse eas, kuid kes pöördusid tagasi kooli või jätkasid haridusteed mingil muul viisil.

Käesoleva uurimuse tulemused kinnitasid esimest püstitatud hüpoteesi, et koolist väljalangemise peamine põhjus oli väljalangenute hinnangul nende akadeemiline ebaedu koolis: mitterahuldavad hinded, klassikursuse kordamine, põhjuseeta puudumine, õpiraskused eelkõige seoses reaalsustega. Ka mitmed eelnevad uurimused (Ensminger ja Slusarick 1992, 95; Lamb ja Rumberger

1999, 31–33) on näidanud, et väljalangus on eelkõige kooliprobleemide kumuleerumise tagajärg.

Ka õpetajate ja koolijuhtide hinnangul (Hunt jt 2002, 412; Kemp 2006, 235) on õpilaste koolist väljalanguse peamine põhjus ebaedu koolis. Lisaks sellele tähtsustasid väljalangenud teisigi kooliga seotud põhjusi, nagu ranged reeglid, õpetajate negatiivne suhtumine, ebaõiglane hindamine ja mittetõhusad õpi-meetodid. Ka eelnevalt koolist väljalangenute seas läbi viidud uurimused viitavad samasugustele tendentsidele (Lee ja Ip 2003, 106), sedastades, et koolist väljalangenud pöördusid kooli tagasi, kui koolis muudetaks reegleid, õpetajate/juhtkonna hoiakud ei oleks negatiivsed, õpetajad osutaksid neile õpiabi ja toetust ning rakendaksid efektiivsemaid õppemeetodeid (Kortering ja Braziel 1999a, 81; 1999b, 109). Õpetaja kui abistaja olemasolu protsessis on määra tähtsusega (Brewester ja Bowen 2004, 47; Dunn jt 2004, 314). Seega on koolist väljalanguse ennetus- ja sekumisprogrammide võtme-eeldus indivi-

Faktorkaalud	Faktor						
	PSM	ÖKLF	EAK	AKE	VK	EAÜ	LPSV
Materiaalsed viletsad tingimused kodus	0.701	0.138	0.161	0.143	0.046	0.024	0.056
Koduse materiaalse toetuse puudumine	0.639	0.127	0.171	-0.149	-0.085	0.032	-0.291
Korrastamata kodu	0.383	0.123	0.183	0.084	0.022	0.126	-0.191
Korrastamata koduümbrus	0.313	0.155	0.054	-0.093	0.138	0.087	-0.006
Ühe vanema puudumine	0.412	0.089	-0.140	0.048	0.015	0.021	-0.108
Vanemate lahusus	0.431	0.143	-0.121	0.101	-0.052	-0.026	0.030
Lähedase inimese surm	0.449	-0.100	-0.062	0.063	-0.134	0.037	-0.041
Vähemusrahvuste hulka kuulumine	0.438	0.148	-0.034	0.015	0.105	-0.022	0.105
Halb tervislik seisund	0.333	-0.112	-0.058	0.093	-0.093	-0.148	0.036
Kergestiärrituvus ja kergestiärritavus	0.649	-0.136	-0.124	-0.030	0.084	-0.114	-0.162
Suutmatus keskenduda	0.459	-0.160	0.014	0.092	0.144	-0.100	0.003
Ranged reeglid ja distsipliin koolis	0.055	0.320	0.177	-0.104	0.019	-0.161	0.019
Reeglite liiga range kontrollimine koolis	0.184	0.310	-0.091	0.103	0.113	-0.160	-0.083
Mittetõhusate õppemeetodite rakendamine	0.174	0.509	-0.047	-0.146	0.120	0.124	-0.094
Ebaõiglane hindamine koolis	0.129	0.637	0.063	-0.093	0.128	0.094	-0.002
Õpetajatepoolne negatiivne suhtumine	0.137	0.613	-0.115	-0.145	0.116	0.051	0.005
Õpetajapoolse abi puudumine õppetöös	0.149	0.344	0.018	-0.030	-0.195	-0.158	-0.039
Halvad suhted õpetajatega	0.117	0.424	0.009	0.019	-0.091	0.104	0.132
Õppeained ja õppeprogramm on liiga rasked	0.133	0.386	0.174	-0.065	-0.179	-0.059	0.010
Reaalained tekitasid raskusi	0.134	0.293	-0.183	0.061	-0.158	-0.082	0.075
Vägivalla kogemus: isapoolne füüsiline	-0.124	0.360	-0.160	-0.078	0.055	-0.078	0.181
Vägivalla kogemus: emapoolne füüsiline	-0.066	0.282	-0.026	-0.022	0.042	0.200	0.165
Laste füüsiline karistamine	0.167	0.484	-0.001	-0.070	-0.156	0.099	0.101
Hirm koolimineku ees	0.108	-0.105	0.344	0.111	-0.036	0.148	0.081
Narritamine ja kiusamine koolis	0.182	-0.112	0.395	-0.064	0.025	0.110	0.102
Ebaedu ootus kooliga seoses	0.115	-0.090	0.288	0.009	-0.121	-0.174	0.128
Koolis: psühholoogiline eakaaslastepoolne	0.033	0.140	0.302	0.148	-0.113	-0.180	0.065
Koolis: füüsiline eakaaslastepoolne	0.100	0.099	0.287	0.068	-0.048	-0.226	0.077
Mitterahuldavad hinded	0.108	-0.133	-0.049	0.456	-0.124	0.042	0.100
Põhjusteta puudumine koolist	-0.041	-0.221	0.061	0.624	0.038	-0.047	-0.065
Klassikursuse kordamine	0.108	-0.121	-0.090	0.306	-0.112	-0.134	0.103
Käitumisprobleemid	0.003	0.191	0.255	0.560	0.140	-0.180	0.035
Madal enesehinnang	0.108	0.000	0.141	0.454	-0.021	0.135	-0.002
Alkoholi tarvitamine vanematel	0.190	0.114	-0.061	0.043	0.292	-0.182	0.084
Narkootikumide tarvitamine vanematel	0.161	0.202	-0.180	-0.137	0.423	0.108	0.172
Vanematepoolse järelevalve puudumine	0.142	0.166	0.186	-0.141	0.378	-0.092	0.044
Vanematepoolne laste tõrjumine	0.134	0.103	0.047	-0.184	0.300	-0.182	0.033
Madal õpimotivatsioon	0.171	-0.007	-0.016	0.103	0.342	0.006	0.197
Vägivallakogemus: füüsiline õdede- vendade vaheline	-0.147	0.093	-0.175	0.193	0.096	0.397	-0.121
Vägivallakogemus: kodu lähiümbruses eakaaslastevaheline füüsiline	0.157	0.111	-0.102	-0.023	-0.176	0.506	-0.079
Vägivallakogemus: kodu lähiümbruses eakaaslastevaheline psühholoogiline	0.035	0.122	-0.142	0.042	-0.180	0.550	-0.080
Vägivallakogemus: emapoolne psühholoogiline	-0.104	-0.077	0.047	-0.057	-0.157	0.180	0.492
Vägivallakogemus: isapoolne psühholoogiline	-0.108	-0.004	-0.112	-0.065	0.178	-0.147	0.300
Laste hirmutamine ja ähvardamine vanemate poolt	0.149	0.188	-0.049	0.002	-0.106	-0.011	0.369
Omaväärtus	8.293	4.558	3.320	3.035	2.647	2.311	2.077
Faktorite kirjeldatud hajuvuse %	16.924	9.301	6.816	6.197	5.402	4.717	4.239
Summeeritud hajuvuse %	16.924	26.225	33.041	39.238	44.640	49.357	53.596

PSM = pere sotsiaalmajanduslik staatus; ÖKLF = õppekava ja selle rakendamine ning laste füüsiline väärkohtlemine; EAK = eakaaslaste agressioon koolis; AKE = akadeemiline ebaedu; VK = vanemate kasvatusviis; EAÜ = eakaaslaste agressioon koduümbruses; LPSV = laste psühholoogiline väärkohtlemine.

Tabel 4. Pööratud faktormatriks: agressiivse käitumise kogemust ja koolist väljalanguse põhjusti puudutavad küsimused.

duaalne akadeemiline ja sotsiaalne toetus paindlike reeglite ja distsipliini rakendamise näol õpetaja poolt.

Koolist väljalangust on nimetatud sümptomiks. Noorukid, kes kooli ei lõpeta, on juba eelneva arengu käigus ebasoodsas olukorras. Neil on probleeme eakaaslaste ja õpetajatega ning need jätkuvad kogukonnas (Cairns jt 1989, 1437). Stephens (1997, 75–76) märkis, et noored langevad koolist välja mitmetel põhjustel, millest üks on vägivald koolis ja kooli ümbruses.

Käesoleva uurimuse tulemused rikastavad teemavaldkonda, viidates sellele, et koolist väljalangenud olid kogenud nii füüsilist kui ka psühholoogilist agressiivset käitumist kõige enam just koduümbruses. Varasemate uurimuste põhjal ennustab agressiivse käitumise kogemus naabruskonnas nooruki edasist agressiivset käitumist (Scarpa ja Haden 2006, 502). Samuti selgus uurimusest, et agressioonikogemus koolis seostus koduse õdede-vendade vahelise füüsilise agressiooni ohvriks olemise kogemusega. Lisaks viitasid uurimuse tulemused, et eakaaslastevahelise agressiivse käitumise kogemus oli seotud hirmuga koolimineku ja ebaedu ees. Eelnev uurimistöö (Staples 2000, 30) on näidanud, et õpilase võõrandumine koolist on seotud tema vägivaldse käitumisega ning võõrandumine koolist väljendub väljalangenutel nii võimu puudumisena kontrollida sündmusi, võimetusena ennustada käitumise tagajärgi kui ka normide puudumisena (Brown jt 2003, 227).

Käesoleva uurimuse tulemused kinnitasid ja täpsustasid Chavezi ja teiste (1989, 594) saadud tulemusi, et koolist väljalangenud kaldusid olema vanemate vägivaldse käitumise ohvrid. Kolmandikul koolist väljalangenutest oli vanemate füüsilise ja psühholoogilise väärkohtlemise kogemus, kusjuures sagedasim oli psühholoogiline agressioon ema poolt ja füüsiline isa poolt.

Osalist kinnitust leidis teine püstitatud hüpotees, et koolist väljalanguse põhjusted ja agressiivse käitumise kogemused on koolist väljalangenute hinnangul erinevad. Selgus, et enamikku kodu, kooli ja indiviidiga seotud koolist väljalanguse põhjustest peeti eraldiseisvateks agressiivse käitumise kogemusest. Füüsilise ja psühholoogilise agressiooni

kogemus ning koolist väljalanguse riskifaktorid kaldusid olema pigem erinevad kui sarnased, välja arvatud üks erand. Nimelt nähtus, et mida tõenäosem on vanemate füüsilise väärkohtlemise kogemus, seda suurem on tõenäosus olla mõjutatud sellisest koolist väljalanguse riskitegurist, mis seostub kooli õppekava ja selle rakendamisega. Koduse füüsilise väärkohtlemise ohvriks olnud noorukid olid tundlikud selliste kooliga seotud riskifaktorite suhtes nagu õppekava raskus, ranged reeglid, ebaõiglane hindamine, mittetõhusad õpimeetodid ning õpetajatepoolne negatiivne suhtumine.

Saadud uurimistulemuste interpreteerimisel toetugem varasematele uurimistulemustele, millest ilmnevad seosed noorukieas kogetud füüsilise väärkohtlemise ja kõikide noorukiea probleemide, sealhulgas koolist väljalanguse vahel (Thornberry jt 2001, 957). Mõlema uurimuse tulemused viitavad koduvägivalla seostele nooruki probleemidega laiemas sotsiaalses kontekstis.

Käesoleva uurimuse teine eesmärk oli vaadelda, kas koolist väljalangenud tajuvad kattumist koolist väljalanguse riskifaktorite ja agressiivse käitumise kogemuse vahel. Tulemustest nähtus, et üldiselt kalduti mitmelt tasandilt lähtuvaid koolist väljalanguse riskifaktoreid ja agressioonikogemust vaatlema kahe erineva probleemideringina.

Lisaks sellele nähtus uurimusest, et kolm koolist väljalanguse kodu ja kooliga seotud riskifaktorit olid seotud indiviidi tasandilt lähtuvate mõjuteguritega. Pere madal sotsiaalmajanduslik staatus riskifaktorina oli seotud selliste indiviidiga seotud riskiteguritega nagu keskendumisraskused, kergestiärrituvus ja halb tervislik seisund. Ka eelnevad uuringud on näidanud, et koolist väljalangenutel esineb proportsionaalselt rohkem tervise- ja emotsionaalseid probleeme (Rumberger 1987, 101). Tähelepanu puudulikkus, ärrituvus ja impulsiivsus olid koolist väljalangenutel vahemuutujaks edaspidise tõsise kriminaalse käitumise ennustamisel (Henry jt 1999, 1049).

Teiseks ilmnis uurimusest, et mittefunktsionaalne pere (häired vanemate kasvatusviisis ja nende hälbivus) väljalanguse riskifaktorina oli seotud koolist väljalangenute madala õpimotivatsioo-

niga. Antud uurimistulemus kinnitab Valerandi ja Fortier'i (1997, 1161) motivatsioonilist mudelit koolist väljalanguse kohta, mille järgi mõjutab põhiliste sotsiaalsete agentide (ka vanemad) toetuse puudumine õpilase otsust koolist lahkuda. Samal ajal viidatakse siinkohal käesoleva uuringu piirangutele seoses valimi moodustamisega. Eelnevalt (Entwisle jt 2004, 1181; Davey ja Jamieson 2003, 266) on selgunud, et põhiline tunnus, mis eristas neid väljalangenuid, kes asusid uuesti õppima, nendest, kes seda ei teinud, oli indiviidiga seotud tunnusjoon – kõrgem sisemine motivatsioon.

Kolmandaks nähtus uurimistulemustest, et väljalangenute akadeemiline edutus kui väljalanguse riskifaktor oli seotud selliste riskiteguritega nagu madal enesehinnang ja käitumisprobleemid (vt ka Finn 1989, 117). Madalad akadeemilised saavutused koolis tekitavad frustratsiooni, hävitavad eneseusalduse ning põhjustavad võõrandumist koolist, mis kulmineerudes soodustab koolist väljalangust ja muul moel hälbivat käitumist. Ka Finn ja Rock (1997, 221) on täheldanud, et õpilaste madal enesehinnang on seotud madalate saavutuste ja koolist väljalangusega.

Kokkuvõtvalt toetavad käesoleva uurimuse tulemused ökoloogilist mudelit, mis sisaldab mitmeid sotsiaalseid süsteeme ja nende vastastikust mõju. Ühelt poolt kaldus sotsiaalsete süsteemide mõju koolist väljalangusele olema erineva kaaluga: eakaaslaste agressioonil koduümbruses oli suurem mõju kui vanematepoolisel agressioonil kodus ja eakaaslastepoolisel agressioonil koolis. See viitab vajadusele pöörata pedagoogilise sekkumise puhul tähelepanu laiemale sotsiaalsele kontekstile – kogukonnale. Teisalt kaldusid koolist väljalanguse riskitegurid olema seotud pigem kooli kui koduga. Koolid saavad suurendada tõenäosust, et õpilased kooli lõpetaksid. Tuleks soodustada õpilaste akadeemilist edukust ennetus- ja sekkumisprogrammide abil, mille võtmemuutuja on õpetaja positiivne hoiakuid, abi ja toetus õpilastele.

Lõpetuseks: riiklikult kavandatud meetmed (pikapäevarühmad, kasvatusraskustega õpilaste klassid, tasandusklassid, individuaalõpe) vähendavad koolist väljalangust vaid juhul, kui fookuses on igapäevane positiivne interakt-

sioonitasand õpilaste ja õpetajate vahel. Tuleb loobuda kohustusliku hariduse vaatlemisest kitsas, vaid seadusandlikus tähenduses: seadusandlus peab looma tingimused õpilaste varustamiseks adekvaatse õpetusega. Rõhk tuleb asetada positiivsetele suhetele laialdases sotsiaalses võrgustikus, mis haarab eraldi nii väljalanguse kui ka agressiooniga seotud riskifaktorid.

Kirjandus

- Aunap, M., Juske, M., Laanoja, P., Leiten, E., Murasov, M., Mändla, M., Kiviselg, I., Kurvits, T., Köiv, K., Peterson, K., Rammo, M., Ratassepp, M., Rossi, S., Tampere, H., Tikerpuu, M., Tramann, T. ja Tõnisson, E.** (Toim) (2006) *Koolist tööle. Haridus ja tööturg 2006*. Tallinn: Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove.
- Azzam, A. M.** (2007) Why students drop out. *Educational Leadership*, 64 (7), 91–93.
- Beekhoven, S. ja Dekkers, H.** (2005) Early school leaving in the lower vocational track: Triangulation of qualitative and quantitative data. *Adolescence*, 40 (157), 197–213.
- Brewster, A. B. ja Bowen, G. L.** (2004) Teacher support and the school engagement of Latino middle and high school students at risk of school failure. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21 (1), 47–67.
- Bronfenbrenner, U.** (1979) *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Brown, M. R., Higgins, K., Pierce, T., Hong, E. ja Thoma, C.** (2003) Secondary students' perceptions of school life with regard to alienation: The effects of disability, gender and race. *Learning Disability Quarterly*, 26, 227–238.
- Cairns, R. B., Cairns, B. D. ja Nickerman, H. J.** (1989) Early school dropout: Configurations and determinants. *Child Development*, 60, 1437–1452.
- Chavez, E. L., Edwards, R. ja Oetting, E. R.** (1989) Mexican American and white American school dropouts' drug use, health status, and involvement in violence. *Public Health Reports*, 104, 594–604.
- Davey, J. A. ja Jamieson, A.** (2003) Against the odds: Pathways of early school leavers into university education: Evidence from England and New Zealand. *International Journal of Lifelong education*, 22 (3), 266–280.
- Diyu, X.** (2002) Investigation and discussion on the problem of primary and

secondary dropouts in poor areas.

Chinese Education and Society, 33 (5), 49–58.

Dunn, C., Chambers, D. ja Rabren, K. (2004) Variables affecting students' decision to drop out of school. *Remedial and Special Education*, 25 (5), 314–323.

Egyed, C. J., McIntoch, D. E. ja Bull, K. S. (1998) School psychologists' perception of priorities for dealing with the dropout problem. *Psychology in the Schools*, 35 (2), 153–162.

Ensminger, M. E. ja Slusarcick, A. L. (1992) Path to high school graduation or dropout: a longitudinal study of a first-grade cohort. *Sociology of Education*, 65, 95–113.

Entwisle, D. R., Alexander, K. L. ja Olson, L. S. (2004) Temporary as compared to permanent high school dropout. *Social Forces*, 82 (3), 1181–1205.

Finn, J. D. (1989) Withdrawing from school. *Review of Educational Research*, 59 (2), 117–142.

Finn, J. D. ja Rock, D. A. (1997) Academic success among students at risk for school failure. *Journal of Applied Psychology*, 82, 221–234.

Frick, P., Kamphaus, R. W., Lahey, B. B., Loeber-Chtist, M. G. ja Tannenbaum, L. E. (1991) Academic underachievement and the disruptive behavior disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 289–294.

Hattam, R. ja Smyrh, J. (2000) Listen to me... I'm leaving. *Educational Links*, 61/62, 25–27.

Henry, B., Caspi, A., Moffitt, T. E., Harrington, H. L., & Silva, P. A. (1999). Staying in school protects boys with poor self-regulation in childhood from later crime: A longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development*, 23(4), 1049–1073.

Hinshaw, S. (1992) Externalizing behavior problems and academic underachievement in childhood and adolescence: Causal relationships and underlying mechanisms. *Psychological Bulletin*, 111, 127–155.

Hoz, R., Kainan, A. ja Reid, I. (2000) Negev Bedouin parents' views on the reasons for school drop-out. *Research in Education*, 63, 68–80.

Hunt, M. H., Meyers, J., Davies, G., Meyers, B., Grogg, K. R. ja Neel, J. (2002) A comprehensive need assessment to facilitate prevention of school dropout and violence. *Psychology in the Schools*, 39(4), 399–416.

Jahnukainen, M. (2001) Social exclusion and dropping out of education.

Emotional and behavioral difficulties in mainstream schools. Toim Visser, J., Daniels, H. ja Cole, T. Amsterdam: JAI An Imprint of Elsevier Science, 1–12.

Kemp, S. E. (2006) Dropout politics and trends for students with and without disabilities. *Adolescence*, 41 (162), 235–250.

Kortering, L. J. ja Braziel, P. M. (1999a) School dropout from the perspective of former students: Implications for secondary special education programs. *Remedial and Special Education*, 20 (2), 78–83.

Kortering, L. J. ja Braziel, P. M. (1999b) Staying in school: The perspective of ninth-grade students. *Remedial and Special Education*, 20(2), 106–113.

Kraav, I. (Toim) (2005) *Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate arvamuste põhjal. Eesti pedagoogika ja kool LVI.* Tartu: Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut.

Kupersmidt, J. B. ja Coie, J. D. (1990) Preadolescent peer status, aggression, and school adjustment as predictors of externalizing problems in adolescence. *Child Development*, 61, 1350–1362.

Kurm, M. (2000) *Kontrollaruanne. 25. november 2002 nr 7038. Koolikohustuse täitmise tagamine.* Tallinn.

Köller, O. (2004) High School Dropout. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences.* Toim Smelser, N. I. ja Baltes, P. B. New York: Elsevier Ltd, 6697–6700.

Kõrge, J. (2007) *Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus.* http://www.riigikontroll.ee/fake_index.php?lang=et&uri=%2Ffaudit.php%3Faudit%3D595, 19. oktoober 2007

Lamb, S. ja Rumberger, R. (1999) The initial work and education experiences of early school leavers: a comparative study of Australia and the United States. *Longitudinal surveys of Australian Youth: Research report number 14.* Australia: Australian Council for Educational Research.

Lee, F. W. L. ja Ip, F. M. L. (2003) Young school dropouts: Levels of influence of different systems. *Journal of Youth Studies*, 6 (1), 89–110.

Liimets, H. ja Herman, S. (Toim) (1976) *Õpilaste mahajäämuse ennetamise teedest: E. Viide nim Tallinna Pedagoogilise Instituudi teadusliku konverentsi teesid.* Tallinn: ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeerium.

Projekt-uurimuse „Tartu õppivaks linnaks kujunemise eeldused“ lõppraport. (2002) Tartu: AS Stilett.

Rumberger, R. W. (1983) Dropping out of high school: the influence of race, sex, and family background. *American Educational Research*, 20, 199–220.

Rumberger, R. W. (1987) High school dropouts: a review of issues and evidence. *Review of Educational Research*, 57, 101–121.

Scarpa, A. ja Haden, S. C. (2006) Community violence victimization and aggressive behavior: The moderating effects of coping and social support. *Aggressive Behavior*, 32, 502–515.

Staples, J. S. (2000) Violence in school: Range against a broken world. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 567, 30–41.

Stephens, R. D. (1997). National trends in school violence: Statistics and prevention strategies. *School violence intervention: A practical handbook.* Toim Goldstein, A. P. ja Conoley, J. C. New York London: The Guilford Press, 72–90.

Thornberry, T. P., Ireland, T. O. ja Smith, C. A. (2001) The importance of timing: The varying impact of childhood and adolescent maltreatment on multiple problem outcomes. *Development and Psychopathology*, 13, 957–979.

Tiko, A. (2001) Esimese klassi õpilaste kooliprobleemide psühhosotsiaalsest taustast. *Laps ja pere tänases Eestis. Teadusartiklite kogumik.* Toim Tulva, T. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 79–86.

Tulva, T., Tikerpuu-Kattel, A., Viiralt, I. ja Väljataga, S. (2002) *Laps Eesti ühiskonnas: probleemid kodus ja koolis.* Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.

Vallerand, R. J. ja Fortier, M. (1997) Self-determination and persistence in a real-life setting: Toward a motivational model of high school dropout. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72 (5), 1161–1176.

Vitaro, F., Larocque, D., Janosz, M. ja Tremblay, R. E. (2001) Negative social experiences and dropping out of school. *Educational Psychology*, 21 (4), 401–415.